

THE THIRD INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONGRESS OF SCIENTISTS OF EUROPE

**as part of the III International Scientific Forum of Scientists "East - West"
(Austria - Russia - Kazakhstan - Canada - Ukraine - Czech Republic)**

11th January 2019

Vienna, Austria

2019

–The Third International scientific congress of scientists of Europe. Proceedings of the III International Scientific Forum of Scientists "East–West" (January 11, 2019). Premier Publishing s.r.o. Vienna. 2019. 1253 p.

ISBN 978-3-903197-91-6

The recommended citation for this publication is:

Anohin I., Calculation of resource of cross-cutting steel girder elements with initial defects//Proceedings of the 3rd International scientific congress of scientists of Europe. Premier Publishing s.r.o. Vienna. 2019. Pp. 12 – 17.

Editor	Lucas Koenig, Austria	Morozova Natalay Ivanovna, Russia
Editorial board	Abdulkasimov Ali, Uzbekistan	Moskvin Victor Anatolevich, Russia
	Adieva Aynura Abduzhalalovna, Kyrgyzstan	Nagiyev Polad Yusif, Azerbaijan
	Arabaev Cholponkul Isaevich, Kyrgyzstan	Naletova Natalia Yurevna, Russia
	Zagir V. Atayev, Russia	Novikov Alexei, Russia
	Akhmedova Raziya Abdullayevna	Salaev Sanatbek Komiljanovich, Uzbekistan
	Balabiev Kairat Rahimovich, Kazakhstan	Shadiev Rizamat Davranovich, Uzbekistan
	Barlybaeva Saule Hatiyatovna, Kazakhstan	Shhahutova Zarema Zorievna, Russia
	Bestugin Alexander Roaldovich, Russia	Soltanova Nazilya Bagir, Azerbaijan
	Boselin S.R. Prabhu, India	Spasennikov Boris Aristarkhovich, Russia
	Bondarenko Natalia Grigorievna, Russia	Spasennikov Boris Aristarkhovich, Russia
	Bogolib Tatiana Maksimovna, Ukraine	Suleymanov Suleyman Fayzullaevich, Uzbekistan
	Bulatbaeva Aygul Abdimazhitovna, Kazakhstan	Suleymanova Rima, Russia
	Chiladze George Bidzinovich, Georgia	Tereschenko-Kaidan Liliya Vladimirovna, Ukraine
	Dalibor M. Elezović, Serbia	Tsersvadze Mzia Giglaevna, Georgia
	Gurov Valeriy Nikolaevich, Russia	Vijaykumar Muley, India
	Hajiyev Mahammad Shahbaz oglu, Azerbaijan	Yurova Kseniya Igorevna, Russia
	Ibragimova Liliya Ahmatyanovna, Russia	Zhaplova Tatiana Mikhaylovna, Russia
	Blahun Ivan Semenovich, Ukraine	Zhdanovich Alexey Igorevich, Ukraine
	Ivannikov Ivan Andreevich, Russia	Proofreading Andrey Simakov
	Jansarayeva Rima, Kazakhstan	Cover design Andreas Vogel
	Khubaev Georgy Nikolaevich	
	Khurtsidze Tamila Shalvovna, Georgia	
	Khoutyz Zaur, Russia	
	Khoutyz Irina, Russia	
	Korzh Marina Vladimirovna, Russia	
	Kocherbaeva Aynura Anatolevna, Kyrgyzstan	
	Kushaliyev Kaisar Zhalitovich, Kazakhstan	
	Lekerova Gulsim, Kazakhstan	
	Melnichuk Marina Vladimirovna, Russia	
	Meymanov Bakyt Kattoevich, Kyrgyzstan	
	Moldabek Kulakhmet, Kazakhstan	

Material disclaimer

The opinions expressed in the conference proceedings do not necessarily reflect those of the Premier Publishing s.r.o., the editor, the editorial board, or the organization to which the authors are affiliated.

© Premier Publishing s.r.o.

Центр наукових публікацій «SOLUTION»

All rights reserved; no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission of the Publisher.

Premier Publishing s.r.o. is not responsible for the stylistic content of the article. The responsibility for the stylistic content lies on an author of an article.

Typeset in Berling by Ziegler Buchdruckerei, Linz, Austria.

Printed by Premier Publishing s.r.o., in Vienna, Austria on acid-free paper.

56.	УШАКОВА О.А., БОЯРЧУК Х. П. ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ В ПАРАМЕТРАХ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ВИВАЖЕНОСТІ.	420
57.	ВЬЮН Т.И. МАРКЕРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОСТЕОПЕНИЧЕСКИХ СОСТОЯНИЙ ПРИ СОЧЕТАНИИ ХРОНИЧЕСКОГО ПАНКРЕАТИТА И ГИПЕРТОНИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНИ.	429
58.	MUKOID R., KOSHOVA V., PARKHOMENKO A., YAKIMENKO L. GLUTEN ENTEROPATHY. GLUTEN-FREE RAW MATERIAL.	437
59.	V.Y. BESEDIUK, N.V. YATSKOV, N.M. KORCHUK. WAYS TO INCREASE PRODUCTION VOLUMES AND ENVIRONMENTAL SAFETY IN THE PRODUCTION OF SOFT CHEESES.	447
60.	ІВАШКО О.Г. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ РУБКИ ДЕРЕВО-ЧАГАРНИКОВОЇ ТА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ РОСЛИННОСТІ.	452
61.	PROROK O.A. ZINC REMOVING FROM HIGH-CONCENTRATED METAL- CONTAINING WASTES IN A SUITABLE FOR UTILIZATION FORM.	456
62.	В.Т.ВЕНЦЕЛЬ. РОЗПОДІЛЬЧА ФУНКЦІЯ БЮДЖЕТУ: ЇЇ РОЛЬ ТА МІСЦЕ У ЗДІЙСНЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ.	464
63.	ВАНЮКОВА А.А. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ САМОВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ОБКОТИШВ В ДОМЕННІЙ ПЛАВЦІ.	468
64.	ЛУК'ЯНЧУК О.П., ВОЛК П.П., РОКОЧИНСЬКИЙ А.М. НЕОБХІДНІСТЬ ТА МОЖЛИВІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСОБІВ ГЛИБОКОГО РОЗПУШЕННЯ МЕЛІОРОВАНИХ ҐРУНТІВ У ЗМІННИХ КЛІМАТИХ УМОВАХ.	477
65.	МЕЛЬНИЧУК Г.М., КІМАК Г.Б. СТРЕС ЯК ПРОВОКУЮЧИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ЗАХВОРЮВАНЬ ТКАНИН ПАРОДОНТА В МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ ТА ВПЛИВ КОМПЛЕКСНОГО ЛІКУВАННЯ ГЕНЕРАЛІЗОВАНОГО ПАРОДОНТИТУ НА РІВЕНЬ СТРЕСОСТІЙКОСТІ.	484
66.	КУЛИНИЧ М. Б., ФІЛЮК Д. ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.	492
67.	ОЛІЙНИК Г. М, ФІГОЛЬ Н. А. ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.	497
68.	ЧЕРЧИК Н. Л. БІОЕТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ФЕЛЬДШЕРІВ.	507
69.	ANDRUSHA A.V. PECULIARITIES OF ANTIOSTEOPOROTIC TACTICS FOR THE MANAGEMENT OF ELDERLY PATIENTS	517

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

ОЛІЙНИК Г. М.,

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира

Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

ФІГОЛЬ Н. А.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки і психології

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

м. Кременець, Україна

Вступ. У суспільстві відбуваються складні і неоднозначні процеси. Їхня різноманітна спрямованість перед кожною людиною ставить проблему вибору і самовизначення в особистісних цінностях культури, місця в суспільному житті і професії. У ХХІ столітті розвитку освіти України у Національній доктрині наголошується, що головною запорукою успішного виконання місії освіти стає якість підготовки вчителя, його здібність до саморозвитку і самореалізації у професійній діяльності, продуктивної творчої діяльності в контексті надбань вітчизняної і світової культур.

Особливо актуальною на засадах гуманізації, гуманітаризації майбутніх педагогів, стає проблема формування педагогічної культури.

Аналіз літератури з проблеми дослідження стверджує: педагогічна культура – це складне, безумовно, інтегративне соціально-психологічне утворення в структурі особистості. У дослідженнях Г. О. Балла, І. Д. Беха, С. У. Гончаренка, І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало, О. М. Пехоти, В. А. Семиченка та

інших чітко окреслені якості. Їх необхідно розвивати в процесі професійної підготовки майбутнього фахівця. Це такі, як: духовна культура, гуманність, перцепція, рефлексія, відповідальність, емоційна стійкість. Саме вони виступають чинниками стимуляції особистісного зростання студентів. Це є важлива передумова професійного становлення особистості.

Професійне становлення особистості, на думку науковців Н. В. Чепелевої, Н. І. Пов'якель, базується на психологічній та особистісній зрілості майбутніх фахівців, зумовлює виникнення такої необхідної складової особистості фахівця, як професійна ідентифікація. Вона розглядається як невід'ємний компонент професійної самосвідомості особистості, основними характеристиками якої є прийняття провідних професійних ролей, цінностей та норм. Сформовані мотиваційні структури, що спонукають особистість до ефективної практичної діяльності [9].

Проблеми професійної культури у зарубіжній педагогіці чітко висвітлені в дослідженнях Л. І. Бейєра, К. Д. Борича, Р. Брунера, Дж. А. Пагано, Л. Трубриджа, В. Файнберга, В. Цифройнда та ін. Найпоширенішими компонентами професійно-педагогічної культури вчителя, безперечно, є: вміння планувати свою роботу, ставити певну мету, висока культура спілкування, віра в учня, знання особливостей дітей, прагнення до самовдосконалення і саморозвитку та інші.

Мета статті – вивчити поняття педагогічної культури учителя та визначити можливі шляхи її формування в майбутніх учителіву процесі фахової підготовки у ВНЗ.

Учитель – це завжди високо культурна людина. Важливість цієї професійної ознаки в умовах інформаційного суспільства зростає. Стверджує І. Зязюн: «Високе звання «вчитель» набуває свого справжнього змісту лише тоді, коли воно єдине з поняттям культури» [6;с.147]. Термін «культура» латинського походження. Воно означає оброблювання, вирощування. Це сукупність всіх видів діяльності людини та суспільства, а також результатів цієї діяльності. Розрізняють матеріальну та духовну культуру. До першої відносять

всю сукупність матеріальних благ, засоби їхнього утворення. Інша (духовна) передбачає сукупність знань, форми мислення, сферу світосприйняття: філософію, науку, етику, право та ін.

Простежується у ряді педагогічних досліджень змішування понять «професійна культура» та «педагогічна культура». На жаль, науковцями не досягнуто єдності в обґрунтуванні шляхів формування професійної культури майбутнього вчителя. На думку дослідниці педагогічної культури майбутнього вчителя Т. В. Іванової, термін «педагогічна культура» ширший, ніж професійна культура. Педагогічною культурою повинні володіти всі: і педагоги, і спеціалісти інших профілів: «Педагогічна культура – це синтез духовного і професійного в людині, а головне, саме сформованість педагогічної культури дозволить передати, привити, сформувані ці якості у представників будь-якої професії» [4, с. 40].

Педагогічну культуру можна розділити на педагогічну культуру діяльності та на педагогічну культуру особистості.

Треба визнати, що педагогічна культура діяльності характеризує не лише роботу вчителя, але і його систему цінностей. Серед них ми називаємо: формування громадянської і особистої позиції, вивчення і відтворення кращих зразків людської діяльності і культурно-історичних цінностей. Педагогічну культуру особистості складають сукупність особистісних характеристик, таких, як: гуманістична спрямованість особистості педагога, творче педагогічне мислення, здатність до інноваційної діяльності тощо [3].

Культура – це спосіб людської діяльності, – так вважає В. Беспалько. Інші автори кажуть, що культура – це система збереження та передачі досвіду [1]. Є. Боголюбова пропонує назвати культуру втіленням творчої сили людства у певних цінностях. Культура – це духовні і матеріальні цінності, – так розуміє М. Кларін [5, с. 35].

Термін «педагогічна культура» ще не одержав загальноприйнятого наукового визначення. Стверджуємо, що педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури. У ній втілені духовні цінності освіти і виховання

(педагогічні знання, теорії, концепції, накопичений педагогічний досвід, професійні етичні норми) та матеріальні (засоби навчання і виховання), а також способи творчої педагогічної діяльності. Вони слугують соціалізації особистості в конкретних історичних умовах.

Дослідниця Є. Бондаревська вважає, що педагогічна культура – це якісна характеристика особистості, що навчає і виховує дітей. А також вона наголошує, що «оскільки педагогічна культура виконує функції збереження, передавання, стимулювання, розвитку людської культури в цілому, то ми з повною підставою можемо стверджувати, що вона є універсальним феноменом, властивим усім суспільним суб'єктам на різних рівнях їхньої життєдіяльності і стосунків»[2, с. 26].

Поняття «педагогічна культура» і «професійна культура», – вважає І. Пальшкова, – це єдиний феномен, а саме, як «професійно-педагогічна культура», що на її думку «професійно-педагогічна культура – це особливий різновид педагогічної культури суспільства, в якому сконцентровано досвід спеціальної суспільної практики, організації навчання і виховання підростаючого покоління у закладах освіти для задоволення конкретних потреб певного суспільства, способів реалізації такої освітньо-педагогічної діяльності, соціальних вимог, що її нормують, та способів оволодіння цією діяльністю»[7, с. 39]. Вчена відзначає, що на відміну від педагогічної культури, професійно- педагогічна відображає і акумулює лише ту частину досвіду педагогічної культури, що здійснюється за вимогами і в системі інституціолізованої суспільної взаємодії, унормованими способами регулювання суспільного виробництва і суспільних відносин, що складаються на історично-визначеному етапі розвитку суспільства [7, с. 40].

Отже, професійна педагогічна культура майбутнього вчителя відрізняється істотними характеристиками особистості та взаємодії педагога. Це – педагогічні цінності, способи діяльності і спілкування, професійна поведінка.

Не існує єдиної думки при визначенні структури професійно-педагогічної культури. Безперечно, основними компонентами, на думку П. Щербаня, є педагогічна майстерність і прагнення до постійного самовдосконалення; культуру мовлення і педагогічного спілкування; досконале володіння всіма складовими педагогічної техніки; педагогічна етика і педагогічний такт; духовна культура вчителя, в основі якої лежить його художньо-естетична культура; любов до дітей і педагогічної праці, здатність до педагогічної імпровізації; уміння і навички вільно поводитися, емоційно висловлювати свої почуття, думки, радість, гнів, захоплення тощо; перцептивні та сугестивні здібності; педагогічний оптимізм, об'єктивність, урівноваженість та вимогливість [8, с. 22].

У своїх дослідженнях І. О. Пальшкова виділяє такі компоненти професійно-педагогічної культури педагога: когнітивний, діяльнісно-поведінковий, ціннісно-орієнтаційний [7, с. 47].

Дійсно, що професійно-педагогічна культура – це складова загальної культури. Вона включає такі компоненти: педагогічну позицію, професійні знання і досвід творчо-педагогічної діяльності, культуру інтелектуальної та методичної діяльності, культуру поведінки та спілкування, педагогічний такт, культуру саморегуляції, активну педагогічну позицію.

Педагогічна культура майбутнього учителя – це результат всебічної підготовки, орієнтованої на професійну майстерність. Для ефективного формування професійно-педагогічної культури майбутніх вчителів освітній процес у ВНЗ має сприяти вмотивованій навчальній діяльності студентів, розвитку їх зацікавленості й відповідальності за результати навчання.

Важливим завданням вищої школи є формування педагогічної культури майбутнього вчителя. Результати аналізу психолого-педагогічної літератури дозволяють підкреслити такі мотиви формування особистості педагога:

- прагнення до самореалізації;
- потреба до самовираження;
- намагання досягти успіху;

- прагнення запобігти психологічним комплексам;
- необхідність отримувати задоволення від процесу самовдосконалення;
- елементи змагання з іншими студентами тощо [2; 4; 6].

Є багато факторів, які впливають на процес формування у студентів педагогічної культури:

- соціальне оточення;
- суспільно-політичні умови;
- освітній і культурний рівень;
- родинне оточення;
- коло знайомств;
- членство у різних групах за інтересами та ін. [2; 4; 6].

Інтерв'ю із студентами та учителями, бесіда з фахівцями, спостереження свідчать про необхідність формування у майбутніх учителів таких якостей:

- стійка мотивація на учительську професію;
- захоплення своєю справою;
- ентузіазм;
- почуття гумору;
- стресостійкість;
- професійна компетентність;
- індивідуальний стиль діяльності;
- відповідальність;
- ініціатива;
- любов до дітей.

Крім цього, майбутній учитель повинен володіти знаннями та вміннями, які формують його педагогічну культуру, а саме: творчою уявою, навичками асоціативних зв'язків, розвинутим образним мисленням на основі знань з історії та теорії різних видів мистецтва.

Таким чином, основними напрямками формування професійної педагогічної культури є навчальний процес у ВНЗ і процес самовдосконалення.

Педагоги-дослідники виділяють три рівні педагогічної культури: високий, достатній, масовий. В основі цього поділу є гуманізм педагога, поєднаний із його творчим ставленням до педагогічної діяльності [2, с. 42].

Педагог, який володіє високим рівнем професійно-педагогічної культури:

- любить дітей, захищає їхні права та інтереси, піклується про їхнє здоров'я і самопочуття, виявляє доброту і повагу до кожного учня, незалежно від успіхів у навчанні, відповідально ставиться до своїх функцій, має авторитет серед дітей, батьків, колег, громадськості;

- прекрасно розуміє психологію кожного учня, практично застосовує розумні вимоги до організації навчально-виховного процесу; критично вміє аналізувати педагогічні ситуації, безперечно, знає причини неадекватної поведінки учнів, здатний приймати обґрунтовані рішення, передбачати небажані наслідки;

- цікавиться науковими дослідженнями, володіє глибокими знаннями з усіх предметів, самостійно вміє вибирати і розробляти власні оригінальні освітньо-виховні технології та індивідуальні програми (проекти), викликає в учнів інтерес до навчання, досягає зримих позитивних результатів у педагогічній діяльності;

- має індивідуальний педагогічний почерк, удосконалює систему власної (дидактичної, виховної, методичної) діяльності, має власні авторські методичні розробки, бере активну участь в інноваційній та науково-дослідній роботі, створює нові зразки педагогічної практики, надає методичну допомогу колегам;

- у всіх ситуаціях педагогічної взаємодії вирізняється високою культурою поведінки, морально-вольовою саморегуляцією, займається професійною самоосвітою і самовихованням, є зразком культури людини.

Достатній рівень професійно-педагогічної культури вчителя:

- вільно володіє професійними знаннями, вміннями і навичками, необхідними особистісними рисами;

- епізодично бере участь у творчому пошуку, але не прагне займатися дослідницькою, експериментальною роботою;

– не завжди аналізує досягнуті результати, не виявляє прагнення до професійного росту.

Учитель, якому притаманний масовий рівень професійно-педагогічної:

- не завжди володіє необхідними професійно-особистими рисами;
- не опирається на свої знання, уміння у практичній діяльності;
- не визнає творчості, пошуку, експерименту;
- одержує, невисокі результати у навчанні й вихованні учнів.

Педагогічний процес освітньої установи, зміст навчання і способи взаємодії студентів та викладачів становлять особливе культурно-освітнє середовище.

Безперечно, разом вони є чинниками становлення в тих, хто навчається, особистісної і професійної культури. Саме у просторі навчально-виховного процесу вищого навчального закладу створюються і реалізуються педагогічні умови формування у майбутніх учителів їхньої професійно-педагогічної культури.

Спираючись на основні ознаки педагога, визначені мотиви та фактори формування педагогічної культури майбутнього учителя, можливо визначити шляхи формування цього феномену у студентів. Пропонується експериментально перевірити дієвість наступних заходів:

1. Систематичне використання у навчальному процесі ефективної педагогічної діагностики з метою виявлення креативного потенціалу студентів.

2. Особливу увагу приділити розвитку професійно важливих якостей особистості майбутніх учителів та організація творчої співпраці студента і педагога.

3. Активно сприяти особистісного саморозвитку, самоосвіті, самовихованню, рефлексії студентів.

4. Удосконалити змісту та завдання для самостійної роботи студентів

5. Здійснення педагогічного моніторингу, який полягає в систематичному одержанні викладачем об'єктивної інформації про хід навчальної діяльності студентів.

Розглянута педагогічну культуру майбутнього учителя є складним особистісним утворенням, яке виступає мірою та засобом привласнення особою загальнокультурного досвіду людства, його кращих надбань у власній фаховій діяльності. Воно є синтезом високого професіоналізму й особистісних якостей педагога.

Зміст педагогічної культури повинен охоплювати соціально значущі мотиви педагогічної діяльності: педагогічні здібності; повноту, глибину педагогічних та психологічних знань та умінь; соціальну активність майбутнього вчителя.

Висновки. Виходячи із зазначеного вище відзначаємо, що педагогічна культура – це є істотна характеристика особистості педагога та його діяльності. Вона формується і розвивається у майбутніх учителів за певних умов організації навчально-виховного процесу у ВНЗ. Таким чином, володіння педагогічною культурою – це невід’ємна частина професійної підготовки майбутнього учителя. Її розвиток у студентів – важливе завдання вищого навчального закладу. У майбутньому планується експериментально перевірити дієвість визначених шляхів вирішення цього наукового завдання.

Використана Літератури:

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 302 с.
2. Бондаревська Е.В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность / Е. В. Бондаревська. // Педагогика. –1999. - № 3. – С. 37-43.
3. Гауряк О.Д. Формування педагогічної культури майбутніх учителів фізичної культури в процесі фахової підготовки у внз / О.Д. Гауряк// Вісник Запорізького національного університету. –№ 2(8), –2012. – С. 27-35.
4. Иванова Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя : монография / Т. В. Иванова. – К. : ЦВП, 2005. – 282 с.

5. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта / М. В. Кларин. – М. : Знание, 1989. – 80 с.
6. Неперервна професійна освіта: теорія і практика :збірник наукових праць /За ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало. – У двох частинах. – Ч.1. – К., 2001. – 392 с.
7. Пальшкова І. О. Педагогіка: професійно-педагогічна культура вчителя:навчальний посібник / І. О. Пальшкова. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 192 с.
8. Педагогічна культура вчителя : навч. посібник / П.М. Щербань, С.В. Шейко, М.П. Щербань. – К. :Вища шк., 2010. – 167 с.
9. Чепелева Н. В. Психологічна служба у вищих закладах освіти / Н.В. Чепелева, Н.І. Повякель // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – №6. – С. 2-4.